

Artykuł Szymona Bijaka

Komisja Krajoznawcza i Opieki nad Zabytkami, O/Międzyuczelniany PTTK w Warszawie

Wstęp

Przemiany społeczno-polityczne występujące na ziemiach polskich pod koniec XIX i na początku XX wieku doprowadziły do powstania organizacji społecznych, których zainteresowania obejmowały także środowisko przyrodnicze, jego poznanie i ochronę. Zarówno Polskie Towarzystwo Tatrzańskie (PTT), jak i Polskie Towarzystwo Krajoznawcze (PTK) umieściły w swoich dokumentach statutowych i programowych odwołania do przyrody (Gotowt-Jeziorska 2006, Kuśmierek 2008). Przejawami realizacji postawionych sobie celów było powołanie przez te towarzystwa stosownych jednostek organizacyjnych oraz szereg działań i akcji bezpośrednich. Od 1908 roku istniała w PTK Komisja Ochrony Osobliwości Przyrody, a w 1911 roku w PTT powołano Komisję Ochrony Tatr. Dzięki staraniom PTT powstało wiele rezerwatów przyrody w Karpatach. Postulowano też utworzenie na terenie Tatr parku narodowego. (Kuśmierek 2008). Z kolei członkami PTK byli wybitni twórcy międzywojennej ochrony przyrody w Polsce – Władysław Szafer, Roman Kobendza czy Stefan Jarosz (Gotowt-Jeziorska 2006). Przyroda i jej wzajemne relacje z turystyką były stale obecne na łamach czasopism wydawanych przez PTT („Pamiętniki Towarzystwa Tatrzańskiego”, „Wierchy”) i PTK („Roczniki PTK”, „Ziemia”) (Lewan 2004, Kuśmierek 2008).

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK), powstając w 1950 roku z połączenia PTK i PTT, stało się spadkobiercą i kontynuatorem idei, dorobku oraz doświadczenia tych organizacji, także w zakresie poznawania i ochrony ojczystej przyrody. Odniesienia do środowiska przyrodniczego znalazły miejsce w zapisach statutowych oraz dokumentach powstałych w toku działalności PTTK (Kuśmierek 2008). Zagadnienia związane z przyrodą i jej ochroną były poruszane na Kongresach Krajoznawstwa Polskiego. Popularyzacji tej tematyki służyły różne akcje i projekty prowadzone przez Towarzystwo – np. „Turystyka a środowisko przyrodnicze”, „Zielone Płuca Polski” czy „2008 – Rok Przyrody w PTTK” lub „Przyroda uczy najpiękniej” (Kuśmierek 2008, Rezolucja... 2009). Do realizacji zapisanej w celach statutowych edukacji przyrodniczej i popularyzacji ochrony przyrody powołano Komisję Ochrony Przyrody Zarządu Głównego PTTK. Działa ona przez swoje odpowiedniki terenowe oraz członków kadry programowej Towarzystwa, czyli Instruktorów Ochrony Przyrody i Opiekunów Przyrody PTTK (Szafrński 2008).

Jednym z elementów, który może wspierać poznanie walorów i atrakcji turystycznych Polski są odznaki turystyki kwalifikowanej i krajoznawcze PTTK. Wśród celów ich ustanowienia, szczególnie w przypadku odznak krajoznawczych, często pojawiają się elementy związane ze środowiskiem naturalnym i jego ochroną. Celem niniejszej pracy jest przedstawienie tych odznak krajoznawczych PTTK, które poruszają aspekty przyrodnicze.

System odznak turystyczno-krajoznawczych w PTTK

Odznakę można uznać za materialny atrybut uprawiania turystyki i krajoznawstwa, miernik kwalifikacji i doświadczenia turysty (Jabłoński 2003). Może to być także wyróżnienie określające przynależność do konkretnej organizacji, świadectwo pewnych zainteresowań czy dowód szczególnych zasług oraz osiągnięć. Odznaki uważane są również za doskonałe źródło aktywizacji i zwiększania uczestnictwa społeczeństwa, szczególnie zaś młodzieży, w turystyce. Mogą służyć także jako element budowania patriotyzmu lokalnego lub stanowić dodatkowe, atrakcyjne narzędzie pracy dla nauczycieli czy instruktorów harcerskich (Jabłoński 2003, Lewandowski 2009).

Ustanowienie odznaki sprowadza się przede wszystkim do opracowania regulaminu i przygotowania wizerunku graficznego (tzw. „blachy”). Konopacki (2001) podkreśla, że regulaminy poszczególnych odznak tworzone są z myślą, by objąć swym zasięgiem możliwie szeroki krąg odbiorców, zachęcać do poszerzania wiedzy i umiejętności przez zdobywanie coraz to wyższych stopni oraz kształtować, już od młodości, świadomego turystę i krajoznawcę. Warto dodać, że znaki graficzne wielu odznak można uznać za arcydzieła sztuki medalierskiej (Lewandowski 2008).

Odznaki turystyczne pojawiły się w latach 30. XX. wieku. W roku 1932 Polski Związek Narciarski ustanowił Odznakę Górską, a w 1935 roku w Polskim Towarzystwie Tatrzańskim powołano Górską Odznakę Turystyczną – dziś najpopularniejszą z odznak turystyki kwalifikowanej (Górska... 2008). PTTK zaadaptowało tę ideę i stworzyło własny system odznak turystyczno-krajoznawczych, który obecnie obejmuje całe spektrum turystyki kwalifikowanej i krajoznawstwa (ryc 1.). Według sprawozdawczości Zarządu Głównego PTTK liczba zdobytych odznak kształtuje się obecnie na poziomie około 38-45 tysięcy rocznie. Jest to o wiele mniej niż w latach 70. i 80. XX wieku, kiedy rocznie weryfikowano ponad 100 tysięcy odznak. Spadek ten należy wiązać z drastycznym zmniejszeniem się liczby członków PTTK po roku 1989 (Jabłoński 2003).

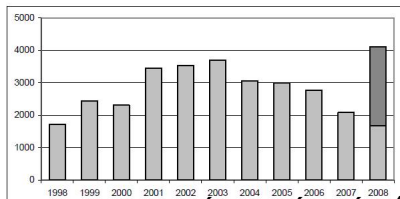

Przyroda w odznakach krajoznawczych PTTK

Podział odznak krajoznawczych nie jest zadaniem łatwym. Można przyjąć kryterium zasięgu (ryc. 1) lub przynależności jednostki ustanawiającej (Lewandowski 2008, 2009). Dodatkowo nakłada się na to wielowątkowość tematyczna odznak, gdyż niejednokrotnie w celach ich ustanowienia wymieniane jest kilka zagadnień, co nastęrcza jeszcze większych trudności przy próbie klasyfikacji.

Poznanie przyrody, jej walorów oraz sposobów i form ochrony dość często jest zawarte w celach ustanowienia odznaki krajoznawczej. Istnieje jednak tylko kilkanaście odznak, które ten temat podejmują jako myśl przewodnią (tab.). Dąbrowski (2008) wymienia 16 odznak turystyczno-krajoznawczych propagujących poznanie i ochronę walorów przyrodniczych naszego kraju. Ciężko się jednak zgodzić z faktem zaliczenia przez autora do tej grupy odznaki „Szlakiem Leśniczówek” Oddziału PTTK w Wodzisławiu Śląskim, która ewidentnie koncentruje się na zabytkach architektonicznych.

Najstarszą przyrodniczą odznaką krajoznawczą PTTK jest odznaka „Przyjaciół Naturalnego Środowiska” ustanowiona przez Oddział Kraków-Nowa Huta Miasto w roku 1976 roku. Jej zdobywanie polega na odwiedzeniu i poznaniu parków narodowych i krajobrazowych, rezerwatów przyrody, obszarów NATURA 2000, leśnych kompleksów promocyjnych, stanowisk dokumentacyjnych, muzeów przyrodniczych i innych form ochrony przyrody. Podobny zakres obiektów, które należy zwiedzić, umieszczono w regulaminie odznaki „Turysta Przyrodnik”. Została ona ustanowiona w roku 1979 przez Komisję Ochrony Przyrody Zarządu Głównego PTTK. Jej ogólnopolski charakter i promocja sprawiły, że jest to najpopularniejsza przyrodnicza odznaka krajoznawcza. Przeciętnie zdobywa ją około 2-3 tysięcy osób (ryc. 2). W 2008 roku, w ramach „Roku Przyrody w PTTK”, ustanowiono Jubileuszową Odznakę „Turysta Przyrodnik”. Aby ją zdobyć należało wypełnić normę na najniższy stopień odznaki „Turysta Przyrodnik”. Odznakę tę zdobyły 2424 osoby (ryc. 2).

Podsumowanie

Propagowanie poznawania walorów środowiska naturalnego naszego kraju stanowi ważny element działalności programowej PTTK, który jest realizowany między innymi przez odznaki krajoznawcze. Istniejące odznaki przyrodnicze pozwalają na szerokie zapoznanie się z różnymi formami ochrony przyrody oraz z najcenniejszymi atrakcjami przyrodniczymi Polski.

Popularność tych odznak, szczególnie „Turysty Przyrodnika”, pozwala sądzić, że może to być dobry element edukacji przyrodniczej, którego wykorzystanie powinno się wspierać w celu zwiększania świadomości ekologicznej społeczeństwa. Mogą one również stać się produktami promocyjnymi parków narodowych lub krajobrazowych, reklamując ekoturystykę w poszczególnych instytucjach. Bogata oferta przyrodniczych odznak krajoznawczych PTTK umożliwia realizację tych postulatów zarówno w płaszczyźnie ogólnej, na poziomie krajowym, jak i w obrębie regionu czy też bezpośredniej okolicy.

Literatura

- Dąbrowski P. 2008. A B C ... turysty przyrodnika. PTTK. Warszawa. s. 64
- Gotowt-Jeziorska A. 2006. Prekursorzy ochrony przyrody w Polskim Towarzystwie Krajoznawczym. Ziemia. 185-194.
- Górka Odznaka Turystyczna PTTK. Odznaki Narciarskie PTTK – regulaminy, trasy punktowane. 2008. Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK. Kraków. s. 135.
- Jabłoński E. 2003. 50 lat odznak turystyki kwalifikowanej i krajoznawczych w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym. Ziemia. 137-144.
- Konopacki G. 2001. Ochrona środowiska przyrodniczego i kulturowego a potrzeby współczesnej turystyki. Ziemia. 91-110.
- Kusmerek J. 2008. Tradycje ochrony przyrody w PTTK. Powrót do źródeł. W: Gotowt-Jeziorska A., Śledzińska J. (red.). Turystyka zrównoważona i ekoturystyka. PTTK. Warszawa. 165-172.
- Lewan M. 2004. Zarys dziejów turystyki w Polsce. Proskenia. Kraków. s. 106.
- Lewandowski Z. 2008. Odznaki krajoznawcze i regionalne Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego. Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. W. Pola. Lublin. s. 215.

- Lewandowski Z. 2009. Odznaki krajoznawcze PTTK. W: Skowron W., Umiński J. (red.). Studia i materiały z dziejów krajoznawstwa polskiego – od PTK do PTTK. PTTK. Radom. 435-440.
- Rezolucja XVII Walnego Zjazdu PTTK w sprawie działań na rzecz przyrody i ochrony środowiska. 2009. http://pttk.pl/zycie/xvii/17_uchwaly.php (dostęp 25 września 2009, godz. 17:20)
- Szafrński F. 2008. Edukacja przyrodnicza w PTTK. W: Gotowt-Jeziorska A., Śledzińska J. (red.). Turystyka zrównoważona i ekoturystyka. PTTK. Warszawa. 173-176.